

Torah from Around the World

Misschien is de vraag naar het geloof in God niet zo belangrijk voor mij. Wat voor mij wel heel belangrijk is, is het verhaal dat wordt verteld en dat is verteld door meer dan honderd generaties Joden, duizenden jaren lang, en de macht die dat verhaal heeft in mijn leven en in dat van mijn familie.

Jonathan Safran Foer

Sjabbat 23 april 2022/ 22 Niesan 5782, 8e dag Pesach, Dewariem/Deuteronomium 15:12 -

16:20

Tanach blz. 382 - 385

Haftara: Jechezkeel/Ezechiël

Tanach blz. 1114

Vertaler: Channa Kistemaker

*Commentaar: **Prof. Francis Landy** is emeritus professor Religious Studies aan de Universiteit van Atlanta*

Oorspronkelijke Engelse tekst: <https://www.thetorah.com/article/is-love-an-answer-to-the-meaninglessness-of-life>

Is de liefde een antwoord op de zinloosheid van het leven?

Prediker versus Hooglied

Het Hooglied wordt gelezen op Pesach, en Prediker op Soekot, het ene boek correspondeert met de lente, het andere met de herfst. Het zijn tweeling *megillot* (rollen), beide traditioneel toegeschreven aan Salomo, beide waarschijnlijk gecomponeerd in de vroege Hellenistische periode, en beide reageren op verschillende manieren op het schijnbare verdwijnen van de bijbelse geschiedenis.

Het wachtwoord van Prediker is *hevel heveliem*, "de nietigste nietigheid", terwijl dat van het Hooglied *sjer hasjieriem* is, "het lied der liederen". Prediker stelt dat het leven zinloos is, en toetst die bewering door elk mogelijk tegenargument aan te voeren, waarvan het belangrijkste dat van de levensgenieter is: men moet het leven ten volle leven in de korte tijd die ons is toegewezen. Het Hooglied betoogt echter dat de zin van het leven in de liefde te vinden is. De retoriek van het lied bestaat uit meerdere metaforen, die allemaal wijzen op het idee dat liefde het enige is van echte waarde, aangezien alleen liefde de dood overleeft.

Prediker en het Hooglied spiegelen elkaar in het algemeen en in details. Een voorbeeld: Prediker bevat een zin die bijna een palindroom is en waarin reputatie (*tov sjem*; "goede naam") wordt vergeleken met fijne olie (*sjemen tov*, letterlijk "goede olie"):

"Beter een goede naam dan een kostbare geur, de dag waarop je sterft is beter dan de dag waarop je wordt geboren." (Kohélet 7:1)

Het Hooglied biedt een soortgelijke zin met omgekeerde woordvolgorde:

"(...) zoet is de geur van je huid, je naam is een kostbaar parfum. Daarom houden de meisjes van jou." (Sjier hasjieriem 1:3)

In Prediker wordt die goede naam gelijkgesteld met de dag van overlijden, aangezien de reputatie van een persoon het enige is dat zijn dood overleeft. In het Hooglied is de naam een teken van liefde; alle jonge vrouwen voelen zich aangetrokken tot de naam van de man.

Prediker spreekt ook over de liefde en haar kracht. De liefde verschijnt eerst, formeel gezien, in de opsomming van dingen waarvoor er een tijd is. (Kohélet 3: 1–8)

"Er is een tijd om lief te hebben en een tijd om te haten, een tijd van oorlog en een tijd van vrede." (Kohélet 3: 8)

Liefde heeft zijn gepaste tijd, en vermoedelijk is er ook een tijd dat liefde niet gepast is. En toch, net als al het andere, is liefde vluchtig, cyclisch en zelfs gevaarlijk:

"En wat ik vind is altijd weer een vrouw die bitterder dan de dood is, die een valstrik is. Haar hart is een klapnet en haar handen zijn ketenen. Een mens die God behaagt zal aan haar ontsnappen, maar een zondaar laat zich door haar strikken." (Kohélet 7:26)

De associatie van seks met de dood is een vast thema in de wijsheidsliteratuur. De vrouw zet een val met de belofte van seks, die de hele sociale orde en het bouwwerk van de wijsheid dreigt te destabiliseren.

Prediker zelf lijkt nooit liefde te hebben gevonden, of zelfs een vrouw die hij bewonderde, want hij eindigt dit gedeelte met:

"Onder duizenden vond ik er maar één die ook werkelijk een mens was, maar het was geen vrouw." (Kohélet 7:28)

Het motief van liefde duikt nog een keer op, dramatisch en aangrijpend, in hoofdstuk 9, waar Prediker opmerkt dat van de liefde, samen met al het andere dat het meest intens en belangrijk was voor een persoon, uiteindelijk niets overblijft:

"Wie nog in leven zijn, weten tenminste dat ze moeten sterven, maar de doden weten niets. Er is niets meer dat hun loont, want ze zijn vergeten. Hun liefde en hun haat, alle hartstocht die ze ooit hebben gehad, ging allang verloren. Ze nemen nooit meer deel aan alles wat er gebeurt onder de zon." (Kohélet 9:5-6)

Wanneer de persoon dood is, is hun liefde dood. Die laat geen blijvende afdruk achter op de wereld.

Prediker lijkt ook een weerwoord te bieden aan de zinloosheid van leven en liefde: gezien onze eindigheid en het ontbreken van een toekomst na de dood, zouden we het leven ten

volle moeten leven. Het is de epicureïsche antithese, ontroerend verwoord door middel van verrassende, sensuele beelden:

"Dus eet je brood met vreugde, drink met een vrolijk hart je wijn. God ziet alles wat je doet allang met welbehagen aan. Draag altijd vrolijke kleren, kies een feestelijke geur." (Kohélet 9:7-8)

De aansporing om te eten, te drinken, vreugde te voelen, schone kleren te hebben en het hoofd met olie te zalven, roepen het toneel op van een feestmaal. Het ten volle geleefde leven omvat ook de liefde:

"Geniet van het leven met de vrouw die je bemint. Geniet op alle dagen van je leven, die God je heeft gegeven." (Kohélet 9:9)

'Het leven zien' is een traditionele grondhouding van de wijsheidsliteratuur, die door Prediker wordt gehandhaafd: de onthechte wijze observeert het leven en geeft er commentaar op. Je onderneemt de reis door het leven "met de vrouw die je bemint", waarbij je elkaars observaties deelt, zodat de zoektocht deel uitmaakt van het bouwwerk van je liefde. Dit is het enige teken van een positieve relatie in het boek.

Die relatie is echter beperkt tot "alle dagen van je vluchtige (*hevel*) leven". Vluchtigheid verwijst naar de eigenschap van het verdwijnen als damp. De herhaalde beschrijving benadrukt dus de vergankelijkheid van het leven, en de eindeloze verlenging van die vergankelijkheid. Zelfs liefde is 'nietsigheid', een andere connotatie van de Hebreeuwse term *hevel*. De dood wacht zelfs de grootste minnaars.

Het Hooglied viert de liefde door een opeenstapeling van beelden en verhalen. De zorgvuldig opgebouwde uitwisseling van metaforen en beschrijvingen laat zien dat de geliefden in de liefde hun individualiteit verliezen. De man is een hert of een jonge gazelle (2:9, 8:14), maar dat geldt ook voor de borsten van de vrouw (4:5, 7:4); de vrouw is een duif (2:14, 5:2, 6:9), net als de ogen van de man (5:12). Beeldspraak verbindt ook verre objecten, om de wereld in de verbeelding heel te maken.

In het Hooglied ligt de dood overal op de loer, aangezien de dood de ultieme tegenstander van de liefde is. Zestig soldaten bewaken het bed van Salomo tegen "de angst voor de nacht", de verschrikking die uiteindelijk de dood inhoudt. Een uitspraak aan het einde van het lied dient als weerlegging van het geloof van Prediker dat de dood de uiteindelijke winnaar is:

"Draag mij als een zegel op je hart, als een zegel op je arm. Sterk als de dood is de liefde, beklemmend als het dodenrijk de hartstocht. De liefde is een vlammend vuur, een laaiende vlam." (Sjier hasjieriem 8:6)

Het zegel waarmee het vers begint, is een teken van de duurzaamheid van de relatie, ondanks elke scheiding. Liefde en dood zijn verwickeld in een onophoudelijke strijd door de tijd heen. In de dood vindt liefde haar enige gelijke; in de liefde vindt de dood het enige dat hem weerstaat.

Het gelijkstellen van liefde en dood wordt gespiegeld door die van jaloezie en het dodenrijk. Waar de liefde krachtig is, is jaloezie hard en zelfvernietigend: door jaloezie verandert liefde in achterdocht en haat. Jaloezie is de schaduwkant van liefde, net zoals het dodenrijk de achterkant de dood is. Het dodenrijk is verdrietig vanwege het verlies van het leven, jaloezie vanwege het verlies van liefde.

Het slot van het Hooglied keert terug naar de kracht van de liefde; zelfs tsunami's kunnen deze vlam niet doven:

"Zeeën kunnen haar niet doven, rivieren spoelen haar niet weg. Zou een man met al zijn rijkdom liefde willen kopen, dan werd hij smadelijk veracht." (Sjier hasjieriem 8:7)

De zeeën en de rivieren zijn beide symbolen voor chaos, voor de oer oceaan die de aarde omringt en waarop deze is gegrondvest. (Vergelijk Tehilliem 24:1–2, 93:3–4) Alleen liefde overleeft de wateren van chaos, dood en tijd. Net als Prediker ziet het lied rijkdom ook als uiteindelijk nutteloos, maar in plaats van op te merken dat rijkdom je niet van de dood kan redden, stelt het dat je er geen liefde mee kan kopen.

Het Hooglied en Prediker kunnen samen worden gelezen, als bewust tegengestelde presentaties van twee antwoorden op de stelling dat het leven zinloos is - als twee panelen van een middeleeuws diptiek. Prediker beweert dat alles, zelfs liefde, vergankelijk is, en toch betoogt het Hooglied dat liefde sterk is als de dood.

Is het Hooglied een antwoord op Prediker? Maakt de lente iets goed voor de herfst? Prediker zelf denkt van niet; hij beweert dat hij niet van liedjes houdt:

"Je kunt beter luisteren naar de berisping van de wijzen dan naar de lofzang van de dwazen."
(Kohélet 7:5)

Dit lijkt op het eerste gezicht ook van toepassing te zijn op het 'lied der liederen', maar zelfs volgens Prediker is er "voor alles een tijd".